

General-potpukovnik
SLOBODAN ALAGIĆ

Ratno vazduhoplovstvo i protivvazдушna odbrana u Titovoj strategiji opštenarodne odbrane

Svi važniji događaji koji su se zbili u periodu nastajanja, borbene upotrebe i razvoja Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane vezani su za Titovo ime i delo.

Još u toku našeg narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije Tito je jasno i odlučno isticao da je našoj zemlji i njenim oružanim snagama potrebno snažno i savremeno Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana i ukazivao na značaj i ulogu tog vida ne samo u izvođenju borbenih operacija, već i u odbrani naše slobode i nezavisnosti. S ponosom možemo reći da je ovaj vid JNA stvoren u vatri socijalističke revolucije i pod Titovom neposrednom brigom i da je stasao u granitnu snagu odbrane jugoslovenskog vazdušnog prostora. Tito je trasirao njegov put razvoja i zacrtao temeljnu orijentaciju njegove dalje izgradnje.

U godini u kojoj slavimo veliki jubilej — četrdesetogodišnjicu narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije — ne možemo a da ne istaknemo ogroman značaj koji je Tito pridavao našem vazduhoplovstvu i pre početka ustanka i u okviru opštih priprema za ustanak. O tome, pored drugih primera, svedoči i činjenica da se Tito lično angažovao da Komunistička partija Jugoslavije stekne povoljne pozicije u bivšoj Jugoslovenskoj vojsci i da, kasnije, sa tih pozicija, izvršava zadatke veoma značajne za ustanak i, posebno, za stvaranje našeg vazduhoplovstva. Shodno tome, u Zagrebu, na aerodromu Borongaj, marta 1939. godine, među naprednim vazduhoplovnim oficirima formirana partijska ćelija; na njihova dva sastanka prisustvovao je i drug Tito. Preko drugova Mitra Bakića, Edvar-

da Kardelja i Vladimira Popovića, koji su često kontaktirali i prisustvovali sastancima članova partijske ćelije, Tito je davao smernice i sticao uvid u njen rad i uticao na raspoloženje ostalog vazduhoplovnog starešinskog sastava. Takav Titov pristup u pripremanju ustanka i stvaranju uslova za nastanak našeg vazduhoplovstva imao je izuzetan značaj.

Naš primer stvaranja ratnog vazduhoplovstva u narodnooslobodilačkom ratu — jedinstven u svetu

Rezultat političkog delovanja među pripadnicima domobranskih jedinica Pavelićeve Nezavisne Države Hrvatske i krupnih vojničkih pobeda koje su ostvarile jedinice Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije je povećanje broja pilota iz domobranskih i drugih kvislinških formacija koji prelaze na stranu narodnooslobodilačkog pokreta. Na taj način, jedinice NOV i POJ dobijaju tehnički ispravne avione i obučene posade već maja 1942. godine, spremne da se odmah uključe u izvršavanje borbenih zadataka. I pored toga što su to bile simbolične snage, njihovo postojanje u našim redovima odrazilo se veoma povoljno na moral naših boraca. Tako su, na prvi partizanski ratni aerodrom Urije, kod tek oslobođenog Prijedora, sleteli 21. maja 1942. godine po direktivi Mesnog komiteta KPJ u Banjaluci naši prvi piloti Franjo Kluz (na *potezu XXV*) i Rudi Čajavec sa mehaničarom Mišom Jazbecom (na avionu *brege XIX*). Uskoro, partizanski avioni se pojavljuju i u drugim krajevima naše zemlje. Partizanska avijacija je brojčano mala i skromnih mogućnosti, ali u redovima neprijatelja izaziva zabrinutost i nervozu. U okupiranom Zagrebu je, na primer, data uzbuna, a lovački avioni patroliraju između Zagreba i Prijedora posle nadletanja Banjaluke radi bacanja propagandnih letaka, koje je izvršio Rudi Čajavec.

Narastanjem naših oružanih snaga i kapitulacijom Italije stvaraju se povoljniji uslovi za proširenje slobodne teritorije sa većim brojem aerodroma i baza. Takva situacija je pogodovala daljem jačanju našeg vazduhoplovstva. Septembra 1943. godine Tito naređuje da se formira *Odeljenje za vojno vazduhoplovstvo*, kasnije preimеноvano u *Vazduhoplovno odeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ*. Oktobra 1943. godine u Livnu je formirana *Prva vazduhoplovna baza NOVJ*, sa zadatkom da uređuje aerodrome, okuplja, prihvata i obučava letачko i tehničko osoblje. Formiranje ove baze predstavlja utiranje puta ka stvaranju isto tako specifičnog vazduhoplovstva

NOVJ, koje je u teškim ratnim uslovima činilo početne korake. Sredinom 1944. i početkom 1945. godine formirane su *1. i 2. lovačka eskadrila NOVJ*, naoružane avionima tipa *spitfajer i harikejn*, *11. lovačka i 42. jurišna vazduhoplovna divizija*, a zatim i druge jedinice, ustanove i škole, tako da naše vazduhoplovstvo izlazi iz rata potpuno orgnizovano i oformljeno pod *Štabom vazduhoplovstva Jugoslovenske armije*. Tako je u našem narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, zahvaljujući prvenstveno ličnom angažovanju druga Tita, u okviru naše armije, stvoreno i ratno vazduhoplovstvo, što je jedinstven primer u istoriji nacionalnooslobodilačkih i revolucionarnih ratova.

Posleratni razvoj Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane

Kada je cela Jugoslavija bila oslobođena, i rat pobedonosno završen, počeo je mirnodopski razvoj ratnog vazduhoplovstva. Njega karakterišu tri perioda.

Prvi period, od kraja drugog svetskog rata do 1953. godine, karakteriše se formiranjem većeg broja novih borbenih, pozadinskih i školskih jedinica i ustanova. Krajem 1945. godine Štab vazduhoplovstva Jugoslovenske vojske preimenuje se u *Komandu jugoslovenskog ratnog vazduhoplovstva*, koja početkom 1946. godine raspolaže sa dve mešovite vazduhoplovne divizije (sastava po jedan lovački i dva jurišna puka), lovačkom i bombarderskom divizijom, i izviđačkim i transportnim pukom. Jula 1947. godine Komanda jugoslovenskog ratnog vazduhoplovstva dobija službeni naziv *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo*. Posebna pažnja u ovom periodu posvećena je školovanju ratnih kadrova.

Drugi period, od 1953. do 1959. godine, odlikuje se naoružavanjem našeg ratnog vazduhoplovstva mlaznim avionima; dolazi do formiranja krupnih vazduhoplovnih jedinica — korpusa, zona i baza. Titova strategija oslanjanja na sopstvene snage, njegova neposredna briga i uticaj, omogućili su podizanje naučnoistraživačkog i konstruktorskog kadra i jačanja preduzeća vojne vazduhoplovne industrije radi stvaranja uslova za osamostaljenje u odnosu na potrebe našeg ratnog vazduhoplovstva.

Treći period počinje uključivanjem protivvazdušne odbrane u sastav ratnog vazduhoplovstva i njegovim preformiranjem 1959. godine u *Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušnu odbranu*. Uočavajući značaj raketnih sistema oruđa, pored već postojećih savremenih

PA topova i radarsko-računarskih sistema, Tito pravovremeno donosi odluku o njihovom uvođenju u naoružanje naših oružanih snaga, prvenstveno u Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušnu odbranu. To je značilo novi kvalitet i porast uloge ovog vida; time je njemu dodeljena još veća odgovornost u namenskom zadatku PVO teritorije i grupacija oružanih snaga. Naša vojna vazduhoplovna industrija gradi savremene vazduhoplove domaće proizvodnje — *kraguj, ja-streb, galeb, orao, SA-341 gazela i dr.* Pored toga, izgrađen je i veći broj novih aerodroma i drugih elemenata vazduhoplovne infrastrukture. Težište daljeg razvoja, modernizacije i jačanja Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane je na Titovom idejnom aspektu namene i upotrebe Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane u opštenarodnoj odbrani, usavršavanju organizacije vazduhoplovnih jedinica i sistema komandovanja, školovanju i drugoj sveukupnoj brizi za vazduhoplovni kadar svih profila i specijalnosti.

Tito je ulagao mnogo napora da, zavisno od unutrašnjih i spolj-nopolitičkih faktora, stepena i razvoja vazduhoplovne tehnike, i tehnologije, stvara i dalje razvija takvu vojnu organizaciju naše zemlje u kojoj RV i PVO predstavljaju osnovnu komponentu u odbrani jugoslovenskog vazdušnog prostora. Shodno tome, borba za vazdušni prostor postaje osnovni zadatak RV i PVO; ono se osposobljava za dejstva sa kojima se smanjuje efikasnost i borbeni mogućnost ratnog vazduhoplovstva protivnika, za postizanje povoljnijeg odnosa i odgovarajućeg stepena prevlasti na vojištu. Vazduhoplovna podrška snaga KOV, RM i TO ostaje i dalje namenski zadatak RV i PVO, čime se stvaraju povoljniji uslovi za izvršenje njihovih borbenih zadataka. Posebna pažnja poklanja se razvoju jedinica za ofanzivna dejstva po elementima RV i PVO protivnika, za dejstva protiv podmornica i za protivoklopnu borbu.

Eventualni rat biće težak u svim dimenzijama prostora, posebno u vazdušnom, zbog čega se od ljudi koji se u tom prostoru bore zahteva da pored visokih moralno-političkih kvaliteta poseduju i visoku stručnu i taktičku osposobljenost i uvežbanost.

Iskustva iz borbene upotrebe Ratnog vazduhoplovstva u narodnooslobodilačkom ratu

Ratno vazduhoplovstvo u vojnoj strategiji narodnooslobodilačkog rata, partizanska avijacija u vreme borbe za ostvarivanje strategijske inicijative, vazdušni desant na Vrhovni štab u Drvaru, vazduhoplovna komponenta u strategiji oružane borbe, vazduhoplovna

podrška jedinica KOV, RM i TO, pozadina Ratnog vazduhoplovstva — teme su, koje, ma koliko da smo istraživali i proučavali, još uvek iziskuju nova istraživanja i uvek izazivaju nova interesovanja.

U ovoj prilici nismo u mogućnosti da dublje raspravljamo o iskustvima iz borbene upotrebe ratnog vazduhoplovstva u narodnooslobodilačkom ratu. Ipak, postoji rašireno mišljenje da ratno vazduhoplovstvo koje je stvoreno 1942. godine nije osnaženo i osavremenjeno sve do pred kraj 1944. godine samo zbog toga što nisu postojali materijalno-tehnički uslovi. To je, bezmalo, tačno, ali je potrebno razjasniti i neke druge elemente koji su bitno uticali da avijacija ostane relativno »pasivna«. Taj važan činilac je operativno-strategijski momenat, koji je u neposrednoj vezi s upotrebom partizanske avijacije.

Poznato je da se strategija borbene upotrebe oružanih snaga izmenila u odnosu na dotadašnju. Zapravo, za borbena dejstva jedinica do kraja 1944. godine bilo je karakteristično da su izvođena u sklopu jedinstvene operativno-strategijske zamisli, ali na mnogim frontovima najčešće »isprepletenih« i razbacanih po pravcu i dubini širom zemlje, a povezanih u geografskom, vatrenom, a često i taktičko-operativnom smislu, na kojima su dejstvovala različito organizovane, obučene i opremljene regularne partizanske jedinice — po pravilu noću i u drugim nepovoljnim meteorološkim uslovima. U uslovima takvog načina ratovanja vazduhoplovna podrška bila bi veoma otežana. Nedostatak takve podrške uspešno je nadoknađivan na način nama dobro poznat — nevezivanjem za frontove, tj. čestim manevrom, iznenadnim dejstvom, u povoljnim taktičkim uslovima itd. Zbog svega toga, vazduhoplovna podrška naših jedinica praktično je izostala, a na stepen prevlasti koji je neprijatelj imao u našem vazдушnom prostoru uticala je, u manjoj ili većoj meri, isključivo saveznička avijacija.

Krajem 1944. godine, u našoj zemlji i u svetu nastale su krupne vojno-političke promene, koje su bitno uticale na način dejstva naših kopnenih snaga u završnom periodu rata. Tada su naše jedinice sa pretežno partizanskog prešle na savremeniji, kombinovaniji oblik ratovanja, što je iziskivalo, pored ostalog, i sistematsku vazduhoplovnu podršku.

Značajno je istaći da je postojalo, da ga tako nazovemo, i »samovlašće« neprijateljeve avijacije nad našom teritorijom, koje je trajalo gotovo do kraja 1943. godine, a da je, nasuprot tome, jugoslovensko ratište postajalo sve važniji beočug u povezivanju istočno-sovjetskog i južno-angloameričkog savezničkog fronta.

Ratni period upotrebe ratnog vazduhoplovstva imao je, što je razumljivo, i neke slabosti. Ta ratna iskustva i te slabosti upućuju nas na potrebu stvaranja univerzalno osposobljenih pilota (a i drugih — komandi i štabova, pojedinih organa itd) za borbena dejstva u osnovnoj i pomoćnoj nameni (lovci i za dejstvo po ciljevima na zemlji i izviđanje, lovci bombarderi i za dejstvo po ciljevima u vazдушnom prostoru itd).

Što se, pak, protivvazdušne odbrane tiče, obično se misli, a ponekad i kaže, da se njoj u narodnooslobodilačkom ratu nije posvećivala naročita pažnja, pa čak da nije ni postojala. To nije tačno. Dobro je poznato da su naše jedinice protivvazdušnoj odbrani posvećivale veliku pažnju i da su u tadašnjim, dosta skromnim uslovima, postigle dobre rezultate. O tome svedoči Direktiva Vrhovnog štaba NOV i POJ o obavezama naših jedinica u oblasti protivvazdušne odbrane. Podstetimo se da smo u ratu imali ne samo vizuelni, već i radarski sistem osmatranja prostora. Zar protivvazdušna odbrana Visa 1944. godine nije imala sve odlike takve borbene organizacije. Ona je bila savremena čak i za sadašnje uslove. Najzad, Vis je uvek bio bezbedan, pa otuda i ne treba tražiti odgovor na pitanje da li je postojala protivvazdušna odbrana u narodnoslobodilačkoj borbi. Najzad, krajem 1944. godine protivvazdušna odbrana je postala i masovnija i snažnija, a svaki naš aerodrom branjen snažnom grupacijom jedinica protivavionske artiljerije. Odbrana velikih gradova, kao što su Beograd, Zagreb i još neki, bila je veoma ubojita.

Primena doktrine ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane u opštenarodnoj odbrani i društvenoj samozaštiti

Neka proučavanja iskustava iz drugog svetskog rata ukazuju na to da su izdržale probu i pokazale vitalnost one vazduhoplovne doktrine i teorije koje su bile čvrsto »vezane za zemlju« i koje su ulogu i zadatke ratnog vazduhoplovstva bazirale na vlastitu, ali za to vreme realnim mogućnostima oružanih snaga u celini i, osobito, na tadašnjem kvalitetu i mogućnostima vazduhoplovne ratne tehnike. To je prvo kapitalno iskustvo vredno pažnje. Posmatrano samo sa stano- višta vojne i vazduhoplovne teorije, može se konstatovati da je doprinos ratnog vazduhoplovstva u svakoj operaciji i ratu u celini bio utoliko veći, a uslovi za njegovu efikasnu upotrebu u borbi povoljniji i realniji, ukoliko su se dejstva ratnog vazduhoplovstva više uklapala i izgrađivala u jedinstven sistem oružane borbe u celini i

odvijala u tesnom sadejstvu sa drugim vidovima u prvom redu sa kopnenom vojskom. Takva ratna vazduhoplovstva su izdržala i, nezavisno od polaznih neuspeha i kriza čak i većih razmera, obezbedila narastanje snaga, kontinuitet borbenih dejstava, i davala značajan doprinos za sve vreme rata. To je drugo iskustvo od izuzetnog značaja. Suprotno tome, ona ratna vazduhoplovstva koja su svoju borbenu izgradnju, ulogu i upotrebu bazirala isključivo na kopiranju tuđih vazduhoplovnih doktrina, teorija i iskustava (slučaj vazduhoplovstva bivše Jugoslovenske vojske), doživela su poraz u prvom ratnom sudaru. To je logično, jer te doktrine i teorije jednostavno nisu bile ni realne, niti su se mogle primeniti u našim uslovima.

Otuda se naša vazduhoplovna teorijska misao vrlo pažljivo i ozbiljno odnosi prema nekim iskustvima iz drugog svetskog rata, po kojima mala ratna vazduhoplovstva, ili ratna vazduhoplovstva sa realno snažnom, ali avijacijom slabijeg kvaliteta, po pravilu, doživljavaju poraz ili nemaju potrebne uslove za ozbiljniji uspeh u borbi. Takvo rezonovanje je ne samo jednostavno, već i netačno, jer dato iskustvo uzima kao gotove činjenice, bez objektivne i naučne analize brojnih činilaca koji su ga uslovlili.

Analiza uspeha ili neuspeha pojedinih ratnih vazduhoplovstava u dosadašnjim ratovima — drugom svetskom ratu i u lokalnim sukobima posle njega — ističe zahtev i potrebu razvoja i izgradnje vlastite vazduhoplovne teorijske misli, koja će se bazirati na pozitivnom i, sa stanovišta naše doktrine, prihvatljivom iskustvu stranih ratnih vazduhoplovstava, dostignućima i ostvarenjima na području razvoja savremene ratne tehnike ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane i realnoj oceni njenog uticaja na fizionomiju i bitne odlike ratnih dejstava. Pri tome, pre svega, mora biti čvrsto oslonjen na našu koncepciju opštenarodnog obrambenog rata i da se uklapa u naše uslove i materijalne mogućnosti. Stoga mi tuđa iskustva prihvatamo samo u korelaciji suštinskih doktrinarnih stavova koji izviru iz naše vojne doktrine.

Često se postavlja pitanje da li, s obzirom na brojne opštevažne zakonitosti, kada je reč o ratnom vazduhoplovstvu i protivvazdušnoj odbrani, imamo vlastitu, u većoj ili manjoj meri originalnu, vazduhoplovnu teorijsku misao. Ne ulazeći u sve aspekte ovog pitanja, valja istaći da naša vazduhoplovna teorija postoji i da se ona neprekidno razvija, ali da ne može, i da ne treba, u svemu da bude originalna. Međutim, treba naglasiti i istaći da to obavezno mora biti u osnovim pitanjima doktrine ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane. To su, pre svega, pitanja koja se odnose na ulogu i mesto ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane u strategiji

oružane borbe, na njegovu upotrebu u raznim varijantama ratnih dejstava i oblicima oružane borbe, na taktička dejstva manjih i većih sastava, izbor sistema oružja, organizaciju i borbenu primenu, organizaciju sistema komandovanja, a i na celi splet izgradnje unutrašnjih, prvenstveno međuljudskih odnosa. Razume se da to nije i ne može biti sve, jer bi detaljnija analiza datog problema, verovatno, ukazala na to da bi se mogla naći i mnoga druga područja i pitanja iz oblasti borbene izgradnje i upotrebe ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane u kojima je vlastiti pristup ne samo mogućan i potreban, već i neophodan. No, bilo bi nesvrishodno, čak i štetno, ako ne bismo prihvatili kao svoja potvrđena iskustva i spoznaje drugih u oblastima gde se ona pojavljuje kao univerzalna zakonitost, norma ili pravilo. To se, najpre, odnosi na teoriju, veštinu i pravila letenja, na eksploataciju vazduhoplovne opreme, raketnih, radarsko-računarskih i drugih elektronskih sredstava i uređaja za koje važe opšti zakoni, norme i pravila.

U području upotrebe snaga naša vazduhoplovna teorijska misao se, prvenstveno, oslanja na suštinske stavove naše strategije oružane borbe, koji se, u najkraćim crtama, mogu svesti na sledeće: da će se odlučujuća dejstva protiv agresora voditi na kopnu i kopnenim snagama, i da svi delovi oružanih snaga, pa prema tome i ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana, moraju sadejstvovati kopnenim snagama.

Prema tome, naša vojna, pa i vazduhoplovna doktrina, polaze od stava da će opšti odnos snaga na ratištu biti uslovljen, osim ostlog, i stepenom prevlasti u vazdušnom prostoru i našom sposobnošću i vitalnošću za njegovu kontrolu. Ali, istovremeno, vazdušni prostor ne može imati odlučujući uticaj na ishod ratnih dejstava, te traži i iznalazi rešenja u primeni odgovarajućih oblika oružane borbe kojima nadmoćnost agresora u vazdušnom prostoru može biti neutralisana ili umanjena. Dakle, oblici oružane borbe u našoj teoriji su najadekvatniji izraz stanja strategijskog odnosa snaga, koji u sebi odražavaju istovremeno ulogu, značaj i uticaj komponente vazdušnog prostora u ratu i borbenim dejstvima, a zasnovani su na naučnim pretpostavkama o mestu, ulozi i značaju tehnike u celini, pa i u borbi za kontrolu vazdušnog prostora.

Svaki oblik oružane borbe (frontalni, kombinovani ili partizanski), u skladu sa opštim zakonitostima i međusobnim uticajima bitnih komponenti ratnih dejstava, donosi se i na određeni način prema problemu borbe za prevlast u vazdušnom prostoru. Zato se stanje borbe za vazdušni prostor u bilo kom obliku oružane borbe izražava na poseban način. U jednom se ispoljava bitan uticaj, dok je u dru-

gom taj uticaj izražen manje ili više, ali ne uslovljava ishod borbenih dejstava. Zato naša vazduhoplovna doktrina odbacuje sve načine upotrebe i dejstava ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane u borbi za vazdušni prostor koji protivreče realnom odnosu snaga i nisu u uskoj vezi sa dominantnim oblikom borbe koju u datoj situaciji primenjuju oružane snage u celini.

Oslanjajući se na univerzalnu i kroz istoriju više puta potvrđenu istinu da je »svim revolucionarnim ratovima (rat koji ćemo mi, eventualno, voditi može biti samo takav) zajedničko to da je moralna snaga naroda i vojske bila glavno oružje« i da je »moralno-politička motivisanost ljudstva najvažnija strategijska pretpostavka za vođenje savremenog revolucionarnog rata«.

Otuda je u centru pažnje naše teorije i prakse, svakako, prvenstveno čovek. Glavna i odlučujuća borbena snaga ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane su ljudi koji rukuju osnovnom borbenom tehnikom. Zato naša teorija izuzetnu pažnju poklanja opredeljenju kriterijuma u definisanju njihove uloge i razradi programa i standarda za njihovo osposobljavanje za sve savremene ratne uslove i borbena dejstva. Time naša doktrina, i na njoj zasnovana vazduhoplovna teorija, ne potcenjuje niti umanjuje ulogu i značaj kvaliteta borbene tehnike u savremenim ratnim dejstvima. Naprotiv, teorija istražuje i definiše najbolje i najefikasnije sisteme oružja za ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušnu odbranu. Naša doktrina zahteva da Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana bude opremljeno borbenom tehnikom vrhunskog kvaliteta, uz istovremenu sposobnost da iskoristi celokupni vazduhoplovni potencijal zemlje.

Zahvaljujući takvom stavu i odnosu, naše Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana ima danas jasno i precizno razrađenu doktrinu upotrebe, a na bazi nje borbena pravila rodova i službi, savremene programe obuke i odgovarajuće organizovanu i usmerenu nastavu u svim jedinicama i ustanovama.